

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора Окольнічної Тетяни Володимирівни на дисертацію Мазур Світлани Олександрівни «Формування цінності моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Формування моральної автономії як позитивної демократичної цінності постає одним з пріоритетних завдань розвитку громадянського суспільства. У демократичному суспільстві молодь має орієнтуватися на демократичні цінності, серед яких провідне місце посідає моральна автономія. Всі демократичні цінності, зокрема й моральна автономія особистості, можуть функціонувати та реалізовуватися виключно в умовах громадянського суспільства з його багатоманітними формальними й неформальними інституціями.

У підлітковому віці спілкування та встановлення нових соціальних контактів сприяють розвитку свідомості, емоційної сфери, формуванню навичок у різних видах діяльності. Це, у свою чергу, впливає на систему цінностей особистості, яка виявляється у взаємодії з соціальним середовищем із урахуванням особистісної здатності до морального вибору.

У підлітковому віці особистість прагне пізнати власне «Я», накопичує досвід здійснення моральних вчинків, і представники громадських організацій, в яких перебуває підліток за власним бажанням у вільний від навчання час, повинні бути підготовленими до проведення педагогічної роботи за напрямом формування цінності моральної автономії. У зв'язку з цим важливим є обґрунтування педагогічних умов даного процесу, розробка

діагностичної бази, наповнення змісту виховного процесу сучасними виховними технологіями.

Важливо відзначити, що дисертаційна робота виконана відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри педагогіки і педагогічної майстерності 2020–2022 рр. «Підготовка майбутніх фахівців педагогічної освіти в умовах освітніх трансформацій» (номер державної реєстрації 0120U101660), 2023–2025 рр. «Підготовка майбутніх фахівців педагогічної освіти в умовах європейської освітньої інтеграції» (номер державної реєстрації 0123U105311) Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації:

- виявлено виховний потенціал громадських організацій, лідерів позаосвітніх соціальних спільнот у процесі формування цінності моральної автономії підлітків;
- визначено критерії, показники та рівні сформованості цінності моральної автономії підлітків в умовах діяльності громадських організацій;
- розроблено та експериментально перевірено методику формування цінності моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій.
- доведено, що формування моральної автономії у підлітків тісно пов'язане з їх залученням до діяльності громадських організацій, де вони набувають досвіду відповідальної поведінки, самореалізації, розуміння власних прав та обов'язків.

Отримані результати поглиблюють існуючі уявлення про моральну автономію особистості підлітка.

Нові факти, одержані здобувачкою.

Дисертація Мазур С. О. є комплексним дослідженням, у якому: *уперше*: на основі системного підходу визначено сутність і структуру моральної автономії підлітка, узагальнено цілісний комплекс характеристик моральних дій, що базуються на автономності особистості; розроблено та експериментально перевірено методику формування цінності моральної

автономії підлітків в умовах громадських організацій; виявлено виховний потенціал громадських організацій та лідерів позаосвітніх соціальних спільнот щодо формування цінності моральної автономії підлітків; розкрито особливості процесу формування цінності моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій; *уточнено*: зміст поняття «цінність моральної автономії підлітка»; *набуло подальшого розвитку*: зміст, форми й методи формування цінності моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій, педагогічні теорії творчості.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації Мазур С. О. та змісту публікацій дослідниці дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів. Дисертанткою опрацьовано значний масив наукових джерел (332 найменування, з яких переважна більшість іноземною мовою), на підставі розгляду яких сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Заслугує на високу оцінку той факт, що автором до широкого наукового обігу введено нові документи з проблеми формування цінності моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій, які до цього часу в Україні не публікувалися.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною теоретико-методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.
Дисертаційна робота Мазур С. О. містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання.

Результати та висновки дослідження унаочнили процес формування цінності моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій, його зміст; дали змогу осмислити, узагальнити й упровадити в практику

сучасної вітчизняної професійної підготовки інноваційні пошуки, методiku формування цінності моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій.

Отримані результати можуть бути використані в освітній практиці під час розроблення та впровадження навчальних програм і курсів у галузі громадянської освіти, сталого розвитку, педагогіки підліткового віку. Крім того, вони можуть слугувати методичним підґрунтям для діяльності волонтерських і просвітницьких організацій екологічного спрямування, а також бути корисними органам державної влади при формуванні програм сталого розвитку.

Результати дослідження впроваджено в роботу Балтійського ліцею №1 імені Олеса Гончара Білтіської міської ради Одеської області (довідка № 281/01-35 від 09.12.2024 р.), Ліцею № 24 Мелітопольської міської ради Запорізької області (довідка № 209 від 30.10.2024 р.), Громадської організації БФ «Соціальний фонд» (довідка 11 від 26.12.2024 р.), Дослідно-аналітичної агенції «Інсайто» (довідка № 16/24 від 27.12.2024 р.); Благодійної організації «Центр розвитку, корекції, психіатричної, психологічної, педагогічної допомоги для дітей та дорослих «Територія розвитку»» (довідка № 5 від 16.10.2024 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Результати і висновки дослідження можна застосовувати у практичній діяльності громадських організацій; для реалізації методики формування цінності моральної автономії підлітків у громадських організаціях та упровадженні інноваційних форм, методів у виховну практику позаосвітніх соціальних спільнот; під час розроблення програми формування громадянського суспільства в Україні, що потребує морального індивіда, зорієнтованого на демократичні цінності; у рамках розроблення авторської методики для збагачення освітнього процесу для розвитку громадянської

компетентності підлітків та для використання в освітніх програмах галузі знань «Середня освіта» у закладах вищої освіти.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Дисертантка на достатньому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, її актуальність, визначила мету, завдання, об'єкт, предмет; аргументувала використання обраних методів дослідження.

У вступі автор переконливо обґрунтувала актуальність проблеми та науковий апарат дослідження; розкрила наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; надала інформацію щодо впровадження і апробацію результатів дослідження.

У першому розділі – «Теоретичні засади формування цінності моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій» – досліджено проблему моральної автономії в філософському, аксіологічному, психологічному та педагогічному аспектах, обґрунтовано системний зв'язок формування моральної автономії у підлітків в школі та у позашкільній громадській діяльності; продемонстровано, що особливим періодом становлення автономії вважається саме сарший підлітковий вік; розглянуто: досвід вітчизняних та зарубіжних вчених у формуванні цінності моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій; поняття морального виховання і «виховання характеру», відмінність між якими полягає у фокусі кожної сфери.

Заслугує на увагу зроблений дисертанткою акцент на тому, що основними принципами ефективного виховання моральної самосвідомості та моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій є: гуманістичний принцип; індивідуальне начало; принцип наступності (характеризує процес виховання як безперервний протягом усього життя людини); принцип цілісності, який консолідує зусилля всіх суб'єктів освіти в єдину систему; принцип культуровідповідності, згідно з яким виховання моральної самосвідомості підростаючої особистості здійснюється відповідно до культурних умов суспільства; принцип природовідповідності, тобто

виховання моральної самосвідомості дітей старшого підліткового віку з урахуванням їх індивідуальних особливостей, темпераменту, якостей, нахилів, здібностей тощо; принцип педагогічної компетентності, який полягає у доцільному використанні педагогічних форм, методів, відборі змісту, педагогічному такті; принцип стимулювання (визначається вірою в сили і здібності дитини, її здатність досягати високих результатів, спонуканням до самоорганізації, самовиховання та самовдосконалення).

Спираючись на узагальнення наукових підходів та результати власного дослідження, дослідниця трактує цінність моральної автономії підлітка як інтегральну особистісну характеристику, яка виявляється у внутрішній готовності та здатності діяти на основі власних моральних переконань, усвідомлювати та приймати етичну відповідальність за свої вчинки, орієнтуватися на загальнолюдські цінності у взаємодії з соціальним середовищем, в умовах зростаючої самостійності та самовизначення, що є ключовим фактором формування особистості.

У другому розділі – «Діагностична база формування цінності моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій» – запропоновано критерії, показники та рівні формування цінності моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій.

Дослідниця стверджує, що показниками прояву цінності моральної автономії підлітків є три рівні сформованості її параметрів: низький, середній і високий. Рівні сформованості автономії як цілого представлені відповідними показниками. Кожен з цих рівнів має свою сутнісну характеристику.

Отримані дані щодо стану сформованості цінності моральної автономії підлітків розглядаються як інформаційне підґрунтя для підвищення рівня моральної автономії та розробки методики, яка була впроваджена в діяльність громадських організацій.

У третьому розділі – «Організація, проведення та аналіз результатів експериментальної перевірки ефективності методики формування цінності

моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій» – представлено опис апробації методики, результати, обговорення та імплікації експерименту, обґрунтовано вибір тематики кейсів.

Дослідницею представлено опис особливостей та характеристик експериментального середовища, у якому здійснювалася перевірка ефективності форм, методів, прийомів і засобів формування цінності моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій.

Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи засвідчив ефективність розробленої методики формування цінності моральної автономії підлітків в умовах діяльності громадських організацій.

Проведене дослідження підтвердило, що підліткові (молодіжні) громадські об'єднання мають значний потенціал у контексті формування моральної автономії як важливої ціннісної характеристики особистості.

Отже, дисертаційна робота Мазур С. О. за своїм змістом і формою є результатом власних досліджень та самостійною працею дисертантки. Усі наукові результати, викладені в роботі, отримані автором особисто.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Відзначаємо відповідність чинним вимогам публікацій дисертантки, які не тотожні за змістом. Результати дослідження викладено у 8 одноосібних публікаціях автора та 1 – у співавторстві, зокрема: 5 статей – у фахових наукових виданнях України та інших держав (з яких 4 – у наукових виданнях України, 1 – у науковому періодичному закордонному виданні); 1 – розділ в колективній монографії, 3 – апробаційного характеру.

На основі аналізу змісту публікацій Мазур С. О. можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертацію викладено українською мовою. Структура роботи та стиль її подання відповідають вимогам, побудова логічна.

Дотримано принципи академічної доброчесності. У тексті дисертації використання наукових текстів, ідей, розробок, наукових результатів і матеріалів інших авторів супроводжується посиланням на джерело опублікування.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту. Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній області спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У дисертаційній роботі значну увагу зосереджено на позитивному впливі громадських організацій на формування моральної автономії підлітків. Разом з тим, у дослідженні відсутній докладний аналіз факторів, які можуть перешкоджати або ускладнювати цей процес. Зокрема, не розглянуто вплив деструктивних соціальних груп, які під виглядом громадських ініціатив можуть нав'язувати підліткам небезпечні ідеології, антисоціальні моделі поведінки чи викривлені моральні орієнтири.

Крім того, не проаналізовано роль сімейних дисфункцій (наприклад, емоційна відстороненість батьків, конфліктна довілля, авторитарні або байдужі стилі виховання), які істотно впливають на базову здатність підлітка до морального самовизначення, рефлексії, критичного мислення та усвідомленої відповідальності.

Врахування зазначених факторів дало б дослідженню більшої глибини та реалістичності, а також дозволило б збалансувати акцент на перевагах громадських організацій із аналізом ризиків і бар'єрів, що значно посилює б прогностичну та прикладну цінність отриманих результатів.

2. У дослідженні варто розширити аналіз нормативно-правової бази, що регулює діяльність громадських організацій у сфері виховання підлітків, адже цей аспект недостатньо розкритий. Між тим, така база формує юридичні та організаційні умови функціонування громадських структур і, відповідно, окреслює межі їх впливу на процес формування моральної автономії.

3. У дисертаційній роботі запропонована методика формування цінності моральної автономії підлітків є концептуально цікавою та методично обґрунтованою. Водночас, доцільно було б конкретизувати питання універсальності цієї моделі – зокрема, наскільки вона є придатною для застосування в різних типах громадських організацій (наприклад, спортивних, культурно-дозвілових, екологічних тощо), а також для підлітків з різним рівнем сформованості мотиваційної сфери та морального досвіду.

Більш детальна типологізація умов застосування моделі дозволила б краще окреслити межі її ефективності та потенційні обмеження, що підвищило б як теоретичну, так і практичну цінність дослідження.

Проте висловлені зауваження не впливають на позитивне враження від дисертації в цілому та не знижують її цінність.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Формування цінності моральної автономії підлітків в умовах громадських організацій» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44, зі змінами), а її автор Мазур Світлана Олександрівна заслуговує на

присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011
Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор

професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти

Центральноукраїнського державного

університету імені Володимира Винниченка

Тетяна ОКОЛЬНИЧА

Проректор з науки –

доктор психологічних наук, професор

Лілія КЛОЧЕК